

Identiteit en seksualiteit in die debuutromans van Kirby van der Merwe en Clark Accord

Abstract

This article analyses the debut novels of the Afrikaans writer Kirby van der Merwe and the Surinamese writer Clark Accord. It focuses on the representation of identity and sexuality to posit an image of the individual (specifically the black woman) and finds that ambivalence is displayed; on the one hand established conceptions on identity, specifically race, and sexuality are presented, whilst on the other hand, such notions are contested and/or broadened in the texts. The analysis is grounded in a quest for corresponding features in the (post)colonial experiences reflected in the literatures of two former Dutch colonies, South Africa and Surinam.

1. Inleiding

In die driedelige *A history of literature in the Caribbean* val die fokus op koloniale geskiedenis, kreolisering en hibriediese vorme ten einde vergelykenderwys na Karibiese letterkundes te kyk en sodoende die literatuurgeskiedenis wat afgestem is op 'n nasie, groep en taal aan te vul. "Bringing the totality of the culture area colonized by the Dutch into fruitful dialogue with its neighbours" was een van die suksesse van die projek, aldus die redakteur James Arnold (2001: 2). 'n Soortgelyke ontwikkeling is diasporastudies waarin die slawe-herkoms 'n onderbou vorm vir vergelykende studies oor die swart letterkundes van die VSA en die Verenigde Koninkryk. Paul Gilroy se *The Black Atlantic* is hiervan eksemplaries.

In 'n projeksie van teoretisering ten opsigte van postkoloniale letterkundes merk Laura Chrisman (1995:208) ook op dat "(m)uch will be lost if these texts and their authors are analysed exclusively in their relationship to metropolitan and colonial power. Within such a binaristic model, the intertextual relations of black African and black diasporic discourses gets overlooked." Diana Brydon en

Helen Tiffen (1993) kyk eweneens vergelykend na die postkoloniale letterkundes van Kanada, Australië en die Karibiese gebied, maar fokus op die verskille tussen hierdie letterkundes ten einde 'n beeld van die diversiteit van skryfwerk in Engels te kry.

Vernon February (1991) het met sy ondersoek na raakpunte tussen skrywers uit voormalige Nederlandse kolonies belangrike aanvoorwerk gedoen en die basis gelê vir vergelykende studies oor die (post)koloniale ervaring in voormalige Nederlandse koloniale gebiede. In "Laat het ons ernst wezen" lewer hy 'n pleidooi dat die studie van Afrikaans en Nederlands verbreed word om die literatuur van die voormalige Nederlandse kolonies in te sluit. Daardeur sou die troep van stamverwantskap wat vir jare rigtinggewend was in die konsipiëring van dié dissipline, verbreed word. In die bundel opstelle, *And bid him sing* (1988), ondersoek February, naas Suid-Afrikaanse skrywers soos Dennis Brutus en Siphos Sepamla, onder andere ook die twee Surinamers, naamlik Trefossa en Edgar Cairo, asook Frank Marthinus Arion van die Nederlandse Antille.

In aansluiting by February word hierdie artikel ingegee deur 'n soeke na verdere raakpunte tussen twee letterkundes met wortels in die Nederlandse koloniale era, te wete die Afrikaanse (spesifiek swart Afrikaanse skryfwerk) en die Surinaamse letterkundes. In Afrikaans het die post 1994-era 'n ongekende opbloeï in skryfwerk uit voorheen benadeelde gemeenskappe meegebring, veral narratiewe wat die eie geskiedenis en die lewe van die subalterne van binne-uit ondersoek. In hierdie verband kan A.H.M. Scholtz se roman *Vatmaar*, E.K.M. Dido se *Die storie van Monica Peters*, S.P. Benjamin se *Die reuk van steenkool* en Elias P. Nel se *Iets goeds uit Verneukpan?* vermeld word.

Ook in die 'Surinaamse letterkunde' is daar narratiewe met 'n sterk historiese en (outo)biografiese onderbou. In hierdie verband kan verwys word na Astrid Roemer se romans, onder andere *Lijken op liefde* (1997), en Cynthia McLeod se *Hoe duur was de suiker?* (1987). Die konstruk Surinaamse letterkunde is problematies en daar moet rekening gehou word met die onderskeid tussen skrywers wat steeds in Suriname woon en diegene wat hulle in Nederland gevestig het (Van Kempen, 1989:114). 'n Bykomende faktor is die gebruik van Nederlands as literêre medium teenoor die gebruik van inheemse tale soos Sranan Tongo. Desondanks blyk die benaming Surinaamse letterkunde steeds bruikbaar te wees om hierdie korpus te beskryf (Van Kempen, 1989:114).

In die ontwikkeling van swart Afrikaanse skryfwerk is daar ooreenkomste met die ontwikkeling van 'n Surinaamse letterkunde. Die gevierde Surinaamse skrywer Albert Helman (1974:5) dui tendense aan soos die opkoms van streek-

romans wat in die omgangstaal geskryf is en waarin aandag aan die plaaslike problematiek gegee word. Verdere kenmerke waarna hy verwys, is humor, self-spot en relativering van die eie situasie. Michiel van Kempen (1989:115) noem dat die werk van Surinaamse skrywers in Nederland in 'n groot mate bepaal is deur een funksie: “[D]e auteurs willen zich profileren als Surinamers en zetten zich af tegen de overheersende cultuur.”

Ooreenstemmende tematieke en vormlike aspekte is aanwesig in swart Afrikaanse skryfwerk. Hein Willemse (1997) identifiseer die solidêr-verklaring van ondervinding, die gebruik van alledaagse spreektaal en die ironisering van die gevestigde tradisie as strategieë van die post-1976-generasie swart Afrikaanse skrywers. Luc Renders (2001) dui sosiale oriëntasie, die gemarginaliseerde posisie van bruin mense en die blik op die apartheidsgeskiedenis aan as sleutelmoetiewe in die werk van Dido, Benjamin en Scholtz.

In hierdie artikel word die debuutwerke van twee jonger skrywers uit die twee letterkundes ondersoek. Aandag word gegee aan identiteit en seksualiteit in die romans van Kirby van der Merwe en Clark Accord, waaruit 'n beeld van die representasie van die swart vrou verkry word.

2. Teoretiese opmerkings oor identiteit en seksualiteit

Die konsep identiteit beklee 'n sentrale plek in postkoloniale studies; iets wat ontstaan het in reaksie op die koloniale diskoers se obsessie met ras en kulturele eienskappe (kyk Ania Loomba, 1998:104). Vanuit die denkraamwerk van postkolonialisme word die konsep ook verruim. Terwyl vroeër opvattinge oor identiteit fokus op wesensaard en essensiële kenmerke as kerneienskappe, word in resente studies oor identiteit aandag gegee aan heterogeniteit, diversiteit, diskontinuiteit en fragmentering vanuit die besef dat essensialistiese opvattinge verskil negeer om sodoende 'n kulturele hegemonie te vestig. In die proses waarin identiteit van essensialisme losgemaak word, word historiesiteit en lokaliteit belangrik. In hierdie verband merk Stuart Hall (1990:225) op dat “far from being grounded in a mere ‘recovery’ of the past (...) identities are the names we give to the different ways we are positioned by, and position ourselves within, the narratives of the past”.

Hibriditeit — nog 'n term wat frekwensie gekry het in postkoloniale studies — rugsteun die anti-essensialistiese opvattinge van identiteit en verwys na heterogeniteit en fragmentering van identiteite om daardeur die binariteit van kolonis — gekoloniseerde te deurbreek. Homi Bhabha (1994:95) beskryf hibriditeit as 'n

proses wat 'n ambivalensie in die koloniale diskoers ontbloom. Hibriditeit is dus nie 'n identiteit nie, en daarom nie intrinsiek aan die subjek nie, maar kom tot stand in prosesse en verhoudings.

In sy genealogie van die term hibriditeit dui Robert Young (1995:9) die rasbehepteheid van die 20ste eeuse wetenskap as een oorsprong aan. Dit sou daartoe aanleiding gee dat daar soms te eng op interrasige seks gefokus word. Deur egter ras, seksualiteit en die geweld van die koloniale opset ter sprake te bring, word die konsep bevrydend aangewend, aldus Isabel Hoving (2001:193). Met verwysing na die werk van die Jamaikaanse skrywer, Michelle Cliff, meld Hoving dat seksualiteit die spilpunt in haar ondersoek na die heterogene en hibriede aard van Jamaikaanse kulturele en seksuele identiteite is. Hoving (2001:193) vind hibriditeit 'n verhelderende konsep, "bringing to the fore the role of the abject in western perceptions of race and sexuality".

Hierdie dubbele fokus op ras en seksualiteit wat die term hibriditeit na vore bring, sluit aan by swart feministiese perspektiewe wat die swart vrou as dubbel gekoloniseer deur ras en seksualiteit beskou (kyk Patricia Collins, 1991:31). Hierdie aspekte word vervolgens in die analise van die representasie van die swart vrou in die twee debuutromans betrek.

3. Die konstruksie van identiteit in *De koningin van Paramaribo* en *Klapperhaar slaap nie stil nie*

Clark Accord word in 1961 in Paramaribo (Suriname) gebore, waar hy opgroei en sy laerskoolopleiding voltooi. Op sewentien jaar gaan hy vir 'n kort vakansie na Nederland en word deur familie oorgehaal om agter te bly en beroepsopleiding te ontvang. Hy werk tans as grimeerkunstenaar in Nederland. Sy debuutroman, *De koningin van Paramaribo*, verskyn in 1999 en is goed ontvang in Nederland, veral onder die Surinaamse deel van die bevolking, wat hul geskiedenis in die boek herken het. Dit is later ook verwerk tot 'n toneelstuk, wat 'n suksesvolle speelvak gehad het.

De koningin van Paramaribo handel oor die lewe van Wilhelmina Angelica Adriana Merian Rijburg — een van Suriname se bekendste prostitute, wat tussen 1902 en 1981 geleef het. Rijburg is beter bekend as Maxi Linder na aanleiding van haar liefde vir die films van die Noorse *cowboy*, Max Linder. Haar klante verwys ook spottenderwys na haar as Maximum Cilinder vanweë haar goed gesmeerde masjinerie. Die naam "Zwarte Parel van de West" word deur matrose en seesoldate gebruik. Linder is 'n Robin Hood-figuur wat uit haar verdienste die

buurt se kinders voed en selfs vir 'n paar se opvoeding betaal. Na haar verkragting op twaalfjarige ouderdom deur die huisvriend, Oom Nelis, onderneem sy: “[V]oor mij is een man net zo goed als het geld dat hij in zijn zak heeft. En met geld bedoel ik héél véél geld. Die ene keer dat een armoedzaaier zijn lendenen in mijn schoot heeft ontladen, gebeurde dat onder dwang. Maar dat was dan ook de laatste keer.” (71)

Maxi Linder was gelief, maar ook gevrees vanweë haar groot mond, bravade en aggressie, bekend vir haar flambojante leefstyl en vreesloos wanneer menswaardigheid bedreig word. Onder haar kliënte tel bykans die ganse koloniale amptenary, wat sy later afpers om 'n lewe te maak. Sy sterf 'n eensame dood tussen haar 51 honde.

Uit bostaande oorsig blyk hoe die romangebeure op die identiteitsproblematiek inspeel; behalwe dat Linder 'n genuanseerde persoonlikheid het, wys dit ook op die verskillende identiteite wat sy vir haarself skeep en wat vir haar geskep word. Die ontstaan van die naam Maxi Linder is betekenisvol, omdat dit 'n perspektief bied op die ambivalensie van die koloniale situasie waarin die gekoloniseerde nie net passief die koloniale waardes oorneem nie, maar aktief daaraan deelneem en dit aanpas en vervorm. Vergelyk ook die uiteenlopende rolle van Linder; sy is beide prostituut en weldoener, waardeur sy tegelyk gedemoniseer én verheerlik word.

Die verkragting van Maxi Linder op jeugdige ouderdom is 'n verdere aspek wat aandag verdien. Dié insident openbaar die seksuele vergrype waaraan die swart vrou blootgestel is — selfs binne die vertroude familiesfeer — en wys op die seksuele uitbuiting van die swart vrou nie slegs deur die wit kolonis nie, maar ook deur die gekoloniseerde swart man. Die besluit van Maxi om oor die verkragting te swyg, is 'n bewys van die ontmagtiging van die swart vrou. Dat hierdie besluit ondersteun word deur die bejaarde prostituut Mapauw, beklemtoon die lang geskiedenis van die ontmagtiging van vroue.

Deur die lewensverhaal van 'n swart prostituut as stof vir sy roman te gebruik, gee Accord 'n kyk op individu en gemeenskap wat in die hooftrekke van geskiedskrywing nie aan bod kom nie. Accord wou met die boek die negatiewe beeld oor Suriname regstel: “Suriname is meer dan een land waar een coup is geweest. Ik laat zien dat er daar geleefd wordt. Dat mensen er feesten, verdriet hebben (...) Het beeld van Suriname in Nederland is eenzijdig en negatief. We hebben iets nodig, waarvan Surinaamse mensen trots kunnen zeggen: ja, zo was het!” (Aangehaal in Blom, 1999:25.) Accord verwys hier na die bloedige

staatsgreep van 1975 waarin die weermag, onder leiding van Bouterse, die bewind oorgeneem en baie gemeenskapsleiers om die lewe gebring het.

In die besprekings van Accord se roman word ook verwys na die roman as 'n opskrywing van 'n orale geskiedenis oor die familielewe in 'n matriargale samelewing en waarin daar ook 'n blik gegee word op Suriname tydens die Tweede Wêreldoorlog (kyk Van Vlerken, 1999:19).

Die struktuur van die boek ondersteun die geskiedenisbeeld; dit is verdeel in drie afdelings wat die hoofmomente van Maxi Linder se berugte lewensloop chronologies vertel, plus 'n proloog en epiloog. Elkeen van die afdelings bevat 'n aantal hoofstukke waarin die fokalisasie aan 'n karakter behoort wie se pad met dié van Linder kruis. Uiteenlopende perspektiewe op Linder en die geskiedenis van hierdie samelewing word sodoende gegee en dit is insiggewend dat dit veral die perspektiewe van vroue is wat aan bod kom, onder andere dié van Orsine, Betsy en Louisa – vroue uit die gemeenskap.

In *Klapperhaar slaap nie stil nie* word die hooffiguur, Kinta Januarie, 'n suksesvolle prokureur in omgewingsreg, met haar verlede gekonfronteer. Kinta kon die township fisies ontvlug, maar vind by die siekbed en afsterwe van haar pa (wat sy beswaarlik ken), dat sy nie van hierdie verlede kan wegkom nie.

Louise Viljoen (2001:8) wys op die paradoks in Kinta se omgaan met haar verlede: enersyds probeer sy daaraan ontvlug deur op te gaan in 'n *yuppie*-leefstyl en andersyds wil sy meer van hierdie verlede te wete kom; vandaar haar opskryf van die verhale van haarself en haar mense.

Kinta se geding met haar verlede kan gelees word as 'n ondersoek van identiteitskonstruksies van die bruin mense; konstruksies waarin die nalatenskap van ras en koloniale geskiedenis merkbaar is. Drie mans is instrumenteel in hierdie ondersoek en Kinta se verhouding met die drie gee insigte in die roman se omgaan met identiteit en die koloniale verlede, asook 'n perspektief op die post-koloniale hede. Dit is miskien nie sonder rede dat hierdie pole beliggaam word deur mansfigure nie, vanweë die oorheersing van die manlike perspektief in die amptelike historiografie, die *his-tory*:

- Haar opportunistiese halfbroer Abe herinner haar aan die beperkinge wat die verlede waaraan sy probeer ontvlug- die armoede, ontbering en seksuele vergrype: “die linoleum, die parafienstofie, die kakkerlakkaste” (22). Kinta se ambivalensie teenoor hierdie verlede blyk uit haar verslaafdheid aan Abe se stories ('n aspek waarna later teruggekeer word). Wanneer sy by haar pa se begrafnis haar familie ontmoet, besef sy: “Jy kan jou hoé hou, maar by

'n begrafnis weet jy waarvandaan jy kom.” (173)

- Hans Brink, die apartheidspolisiesman, wie se verlede 'n koppeling met dié van haar pa het; 'n verlede van apartheidsvergrype, die skandalige en gewelddadige geskiedenis van wit en bruin in die land. Kinta se uitreik na en ontferming oor Hans versinnebeeld moontlike vergifnis en aanvaarding, die besef van 'n gedeelde herkoms en verbondenheid aan mekaar.
- Laastens Gustav, die wit dokter met sy hunkering na haar kultuur, na “snoekmootjies, rooti-en-kerrie, samosas, daltjies” (78) en die Klopse. As Kinta hierteen waarsku, reflekteer die roman 'n kritiese bewustheid van diskoerse in die eietydse geskiedskrywing wat die “ander” romantiseer en idealiseer en waarin kultuurvorme tot 'n fetisj van andersheid en etnisiteit gemaak word. Die verhouding tussen Kinta en Gustav is moontlik ook 'n verkenning van kulturele diversiteit in die post-'94 nasie-skeppende diskoerse.

Die wyse waarop *Klapperhaar slaap nie stil nie* omgaan met die identiteitsvraagstuk, sluit aan by wat Desiree Lewis (2001:157) beskryf as die “preoccupation in present-day South Africa with actively constructing new identities, with discovering original fictions, and, especially, with rewriting, rediscovering or renaming coloured identity”. Zoë Wicomb (1998:92) maak melding van die benoeming van identiteite deur verskillende benaminge en die politieke rol daarvan, onder andere deur die kontestering van apartheidsnomenklatuur en die verwysing na “current attempts by coloureds to establish brownness as a pure category”.

Sterk vrouefigure word in albei romans as hoofkarakter aangetref en staan teenoor mansfigure wat mank gaan aan hul verlede of nie opgewasse is teen samelewingsdruk nie. In *De koningin van Paramaribo* is die manlike karakters swakkellinge. Om enkeles te noem:

- Oom Nelis, die mislukte rewolusionêr wat Maxi op twaalf jaar verkrag en weglug van die verantwoordelikheid vir die verwerplike daad.
- Emmanuel wat sy laat leer het en wat dan sy rug op haar draai.
- Die magdom kliënte van die nag wat hoë posisies bekleed en snags onder voorwendsel van werksverpligtinge uit die huis glip.

Dat Accord en Van der Merwe vroue as hoofkarakters gebruik, is 'n betekenisvolle verskynsel; iets wat in terme van “herstory”, wat die vrou in die sentrum plaas, gelees kan word en vergelykbaar is met wat swart vroueskrywers doen. Susan Willis (1985: 214) sê dat swart vroueskrywers die gemeenskap ondersoek soos dit bestaan het in die verlede; hulle assosieer die gemeenskap met die generasie van hul moeders, stry en skryf teen die verwoestende invloed van die laat-

kapitalistiese samelewing op die kulturele identiteit van swart mense. Hulle opvatting is dat die klim van die leer na sukses en die trek na die voorstede die swart mens van sy kultuur, gemeenskap en 'n aktiewe beleving van die self vervreem. 'n Sentrale vraag wat gestel word, is of modernisering verwestersing impliseer. Hierdie aspekte het betrekking op wat Accord en Van der Merwe in hul onderskeie romans doen.

Sukses en vervreemding is onderliggend aan Kinta se ambivalensie teenoor haar mense. Sy word herinner deur Abe: “ Is ose mense nie mee' goed genoeg vi' djou nie? Djy's te wonnelik wan' djy't gelerenteit (...) Djy vegiet (...) wa' djy met djou gat ytgekryp 'it.” (36)

Weliswaar sou mens die voorstelling van Kinta in die roman as individuaalies kon lees, maar dit gebeur ook dat die gemeenskap in haar vertelling leef; Kinta se opskryf van die verhale van haar kinderdae trek die gemeenskap in die vertelling en in haar lewe in. Sy besef dat haar selfgenoegsaamheid in die geslote kokon 'n illusie is: “Kinta slaap, maar die rus is elders. Klapperhaar slaap nie stil nie.” (27)

Kontrasterend aan die beeld van swart kapitalistiese vooruitgang en ont-heemding in 'n westerse omgewing word 'n alternatiewe wêreld van altruïsme en omgee vir mekaar aangetref. Vergelyk hoe Kinta later uitreik na Hans en Gustav en laasgenoemde na die wrede aanval in haar huis versorg. Maxi Linder, in Accord se roman, gebruik haar prostituutgeld om die gemeenskap te onderhou.

Die voorkoms van negrofobie kan egter ook nie geïgnoreer word nie. In *De koningin van Paramaribo* moet die karakter Howard 'n keuse maak tussen sy afkeer vir swart vroue (nie soseer prostitusie nie) en masturbasie (139). Kinta se versugting lui op 'n keer: “Sy verafsku Afrika. Sy kan haar nie vereenselwig met enigiets van Afrika nie (...) in haar are vloei nie 'n enkele druppel swart bloed nie.” (131)

Op die oog af sou hierdie uitings as rassisme by die karakters gelees kan word. In die passasie waaruit bostaande aanhaling kom, gaan dit ook oor Kinta se bevestiging van haar slawe-wortels en van die seksuele uitbuiting van die swart vrou in die koloniale opset. Sy erken in die res van die passasie die hibriede aard van haar identiteit.

Accord en Van der Merwe teken 'n genuanseerde beeld van die swart vrou, waaruit soms ook ambivalensie blyk. Vervolgens word ondersoek ingestel na die hantering van seksualiteit ten einde 'n verdere perspektief te bied op die voor-

stelling van swart vroue. Die fokalisasie op swart vroulike seksualiteit is in hierdie verband 'n rigtingwyser.

4. Seksualiteit en mag

In *The history of sexuality* beskryf Michel Foucault hoe die liggaam deur mag gekonstrueer word (Rabinow, 1984). Hy stel dat seksualiteit nie 'n ingebore of natuurlike kwaliteit is nie, maar die gevolg van die gender-magsverhoudinge in bepaalde historiese omstandighede. Kultureel spesifieke beelde van vroulike seksualiteit speel 'n groot rol in die konstruksie van vrou-wees. Foucault bestry ook die opvatting dat seks 'n natuurlike verskynsel is en voer aan dat seks 'n kulturele konstruk is wat geskep word om die samelewing te reguleer en seksualiteit te beheer (McNay, 1992:28). Foucault benadruk dat die proliferasie van diskoerse rondom die seksuele, 'n uitvloeisel van hierdie magskonstruk is.

In die romans van Accord en Van der Merwe is die seksuele 'n belangrike deel van die verhaalgewee. As prostituut is dit die wese van Maxi Linder se bestaan. Sy spog skaamteloos teenoor Betsy Blackbottom: “Waarom denk jij dat je beter bent dan ik? Jij vraagt toch ook geld voor je kunstjes? Bij jou is dat dansen, bij mij neuken. En één ding mag je gerust weten: ik neuk beter dan jij danst!” (87) In hierdie uitspraak word implisiet waarde-oordele oor vrouwees, seksualiteit en seks aan die orde gestel en gekontesteer. Ook die uitdagende manier waarop Linder dié standpunt stel, is sprekend van 'n uitdaging van gevestigde norme en waardes.

Kinta Januarie het 'n ambivalensie teenoor die seksuele. Na mislukte verhoudings met Francis Goldman (haar mentor) en Mick (die bergklimmer) is sy sku vir intimiteit en wys toenadering af; sy is slegs bereid om platonies met Gustav bevriend te raak. Hierdie sy van Kinta se seksualiteit herinner aan die onderdrukking van seksualiteit wat spruit uit assimilering in die bourgeois-klas met sy kommodifisering van ervaring (Willis, 1985:228).

Helen Tiffen (1993:912) wys op die Victoriaanse nalatenskap in seksuele onderdrukking in die middelklas, wat lei tot die ontkenning van vroulike seksualiteit. Wanneer dit saamval met rasse-onderdrukking, lei dit soms tot “a persistent attempt by blacks themselves to eradicate the ‘black womb’, to ‘breed out’ blackness”. In hierdie verband is Kinta se ontkenning van haar swart agtergrond waarna hierbo verwys is, sprekend. Haar fokalisasie van die swart prostituut is 'n verhewiging van hierdie afkeer: “Sy’s lelik, swart soos teer, haar vet maag ingegord met 'n breë plastiekband.” (20) David Jamison (1999:2) maak in hierdie verband

'n interessante opmerking wanneer hy sê: "Nowhere is a whore looked at with more scorn than by women in the black community."

Prostitusie vergestalt die kommodifisering van die seksuele. Maxi Linder sê: "Terwyl julle je tijd met kletsen verdoen, neuk ik me rijk." (99) In hierdie verband merk Collins (1991:175) op dat hierdie kommodifisering nie alleen behels dat seks gekoop kan word nie (die ekonomiese dimensie); dit het ook betrekking op 'n vervreemde wese wat nie haar/sy eie liggaam beheer nie en impliseer dus 'n magsverhouding waarin diegene met mag die liggaam van die ander beheer en uitbuit.

Oor die kommodifisering van seks meld Willis (1985:228) ook dat die onderdrukking van seksualiteit lei tot vervreemding en verlies van emosie en dat die plek van spontaneïteit en liefkosing in 'n wederkerige seksuele verhouding ingeneem word deur die kommoditeit, onder andere die poeierdosies en velrome. Die fokalisasie wanneer kliënt Izaak Maxi se kamer binnekom, is tekenend hiervan: "Op de kaptafel lag het assortiment potjes, tubes en flesjes zoals iedere vrouw zich dat wenste: Yardley lavendel, Peggy Sage-nagellak (...) Sweetheart-poeder, enz." (102)

In hierdie verband is Kinta se opgaan in die materiële ook sprekend. Vergelyk die opgaaf van materiële besittings waarin sy haar toespin en afsny van kontak met familie en vriende (23). Teenoor Kinta se seksuele koudheid staan ook haar voyeuristiese aanhoor van Abe se verhale van seksuele uitbuiting, wat dui op die ambivalensie van die seksuele by haar. Die beskrywing van wat Abe met die jongmeisies aanvang en hoe hy hulle mislei en misbruik (56-58, 88-94), is hier ter sake. In hierdie beskrywings is daar weliswaar nog 'n sensuele element, maar die oorbeklemtoning van die lyflike en fisiese verobjektiveer die vroulike liggaam, spesifiek dié van die swart vrou. Hierby sluit die uitgelewerdheid van vroue aan mans aan: Ouma, Mymoena, Kinta en Abe se ma's.

In *De Koningin van Paramaribo* word die verobjektivering van die liggaamlike en seksuele tot 'n uiterste geneem in die gedetailleerde en soms perverse beskrywings. Vergelyk wat Maxi alles met 'n sigaar kon doen: "Izaak's ogen werden zo groot als schotels toen hij de brandende sigaar tussen haar benen zag. Als gehyponotiseerd staarde hij naar haar schaamstreek (...) Plotseling sloot Maxi Linder haar ogen en gooide haar hoofd in haar nek. Haar buikspieren spanden zich. Het vuur in de punt van de sigaar gloeide op en tot Izaak's grote verbazing kringelde er een pluim rook uit haar geslacht." (103)

Hierdie beskrywings kan geïnterpreteer word aan die hand van Tiffen (1993:911) se interessante opmerking dat “Anglo-European textuality and its authoritative institutionalisation not only captured the Afro-Caribbean body within Euro-representation, but severed body from soul”. Sy meld ook dat “European textuality/slavery has rendered the black male unable to see black woman who have been disembodied by that same history” (Tiffen, 1993:911). Hierdie uitspraak kan gebruik word vir ’n interpretasie van Accord en Van der Merwe se voorstelling van die swart vrou en swart seksualiteit; dit verduidelik hoe die swart manlike skrywer nie die koloniale beeldvorming kan ontsnap nie en dikwels daarin vasgevang bly en dit perpetueer.

Die representasie, spesifiek die fokalisasie wat die leser in die posisie van voyeur plaas, open die moontlikheid om nog ’n interpretasie voor te hou. Wat in *Klapperhaar slaap nie stil nie* opval by die beskrywing van Abe se sekskapades is juis hoe daar gefokaliseer word, hoe die blik inzoom op die handeling. In die Heidi-toneel (92-93) is dit interessant om te sien hoe die voyeuristiese kyk meermale verdubbel: die leser kyk met/na Abe wat (skelm) kyk na die mans wat (skelm) kyk na die paartjie wat doenig is en dan veelseggend na mekaar loer en grinnik. Die beskrywing hierbo in Accord se roman, waar die leser saam met Izaak na Maxi en die sigaar kyk, is hiermee vergelykbaar.

Met die plasing van die leser in die waarnemingshoek van die voyeur, word die geweld wat kolonialisme die swart vroulike subjek aandoen, geopenbaar. In ’n bespreking van die Franse skilder Degas se tekeninge van bordeeltonele, sê Charles Bernheimer (1987:186) dat die voyeur met sy penetrerende kyk die vrou wat heimlik waargeneem word, straf en verneder. Deur die leser dus in die posisie van voyeur te plaas, word hy/sy genoop om krities te kyk na die denigrering van laerklasvroue tot objekte van seksuele konsumpsie. Wicomb (1998:93) maak ’n opmerking wat ooreenstem met bostaande gevolgtrekking wanneer sy enkele postmodernistiese kwessies uitlig soos deur die geskiedenis van Saartje Baartman na vore gebring: “The inscription of power in scopical relations; the construction of woman as racialized and sexualised other; the colonization and violation of the body.”

5. Konklusie

Die beeld van die swart vrou wat in dié ondersoek na die representasie van identiteit en seksualiteit in die debuutromans van Accord en Van der Merwe aan die lig gekom het, reflekteer die ambivalensie in die koloniale diskoers waarna

Bhabha in sy opvatting oor hibriditeit verwys: Enersyds word gevestigde opvattinge oor identiteit, spesifiek oor ras as merker daarvan, en oor seksualiteit aangebied; andersyds word sodanige opvattinge in die tekste gekontesteer en/of verruim en die leser genoopt om krities daarmee om te gaan.

Die saamval van ras en seksualiteit in (post)koloniale diskoerse vra vir verdere ondersoek. Ann Laura Stoler (1995) wys op die onderspeling van ras in Foucault se genealogie van seksualiteit en vind dit vreemd dat Foucault sy bewysmateriaal nie uit die koloniale konteks aanvul waarin ras en seksualiteit juis oorgedetermineer word nie. Sy noem dat “the discourses of sexuality are racialized ways of knowing that relate somatic signs to hidden truths” (Stoler, 1995: 204). Deur die diskursiwiteit van sulke verborge waarhede en gesedimenteerde kennis te ontbloot, word waarheid en essensialistiese uitsprake gekontesteer. Die debuutromans van Accord en Van der Merwe bied die geleentheid om hierdie aspekte te ondersoek en die gesprek oor die (post)koloniale ervaring in voormalige Nederlandse koloniale gebiede, voor te sit.

Universiteit van Wes-Kaapland

VERWYSINGS

- ACCORD, CLARK.
1999. *De koningin van Paramaribo*. Amsterdam: Vassallucci.
- ARNOLD, A. JAMES.
2001. Charting the Caribbean as a Literary Region. In: Arnold, A. James (red.). *A history of literature in the Caribbean*. (vol. 2). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 1-5.
- BERNHEIMER, CHARLES.
1987. Degas's Brothels: Voyeurism and Ideology. *Representations*, 20:158-186.
- BHABHA, HOMI K.
1994. *The location of culture*. London: Routledge.
- BLOM, ONNO.
1999. Een sterkere vrou dan Maxi Linder bestaan nie- Clark Accord bring Suriname tot leven. *Trouw*, 21 Januarie:15-16.
- BRYDON, DIANA EN TIFFEN, HELEN.
1993. *Decolonising fictions*. Sydney: Dangaroo Press.
- CHRISMAN, LAURA.
1995. Inventing post-colonial theory: polemical observations. *Pretexts*, 5 (1-2):205-212.

- COLLINS, PATRICIA HILL.
1991. *Black feminist thought: Knowledge, consciousness, and the politics of empowerment*. New York & London: Routledge.
- FEBRUARY, VERNON.
1988. *And bid him sing: Essays in literature and cultural domination*. London & New York: Kegan Paul International.
- FEBRUARY, VERNON.
1991. *Laat het ons ernst wezen*. Intreerede by die aanvaarding van die amp van buitengewone hoogleraar in die Afrikaanse letterkunde aan die Universiteit van Wes-Kaapland op 25 September 1991. Belville: Universiteit van Wes-Kaapland.
- GILROY, PAUL.
1993. *The Black Atlantic: Modernity and double consciousness*. Cambridge, M.A.: Harvard University Press.
- HALL, STUART.
1990. Cultural identity and diaspora. In: Rutherford, Jonathan (ed.). *Identity: community, culture, difference*. London: Lawrence & Wishart. 222-237.
- HELMAN, ALBERT.
1974. Over "Nationale" letterkunde. *Sticusa journal*, 4(8), 31 Desember:3-6.
- HOVING, ISABEL.
2001. Hybridity: a slippery trail. In: Joyce Goggin & Sonja Neef (eds.). *Travelling concepts: text, subjectivity, hybridity*. Amsterdam: Asca Press, 185-200.
- JAMISON, DAVID.
1999. The Black man's burden: The mythology of black sexuality: He gotta have it. Beskikbaar te <http://www.wga.org/WrittenBy/1099/mythology.html>. Besigtig 22 Augustus 2002.
- LEWIS, DESIREE.
2001. Writing hybrid selves: Richard Rive and Zoë Wicomb. In: Zimitri Erasmus (red.). *Coloured by history, shaped by place: New perspectives on coloured identities in Cape Town*. Kaapstad: Kwela Books and SA History Online. 131-158.
- LOOMBA, ANIA.
1998. *Colonialism/Postcolonialism*. London & New York: Routledge.
- MCNAY, LOIS.
1992. *Foucault and feminism: Power, gender and the self*. Cambridge: Polity Press.
- RABINOW, PAUL.
1984. *The Foucault reader*. New York: Pantheon Books.
- RENDERS, LUC.
2001. The voice of the coloured writer in contemporary Afrikaans literature. *Stilet*, 7(2):92-139.

- STOLER, ANN LAURA.
1995. *Race and the education of desire: Foucault's History of Sexuality and the colonial order of things*. Durham & London: Duke University Press.
- TIFFEN, HELEN.
1993. Cold hearts and (foreign) tongues: Recitation and the reclamation of the female body in the works of Erna Brodber and Jamaica Kincaid. *Callaloo*, 6(4):909-921.
- VAN DER MERWE, KIRBY.
1999. *Klapperhaar slaap nie stil nie*. Kaapstad: Kwela Boeke.
- VAN KEMPEN, MICHIEL.
1989. *Surinaamse skrywers en dichters*. Amsterdam: Uitgeverij De Arbeiderspers.
- VAN VLERKEN, SANDER.
1999. De sterke vrouwen van Suriname. *Eindhoven Dagblad*, 9 Maart:23-24.
- VILJOEN, LOUISE.
2001. Civilization and wilderness: Colonial spatial binaries and the construction of contemporary South African identity in André Brink's *'n Oomblik in die wind* (1975) and Kirby van der Merwe's *Klapperhaar slaap nie stil nie* (1999). Voordrag gelewer by die jaarlikse kongres van die SSNL (Society for the Study of Narrative Literature), Maart 2001, Houston, VSA.
- WICOMB, ZOË.
1998. Shame and identity: the case of the coloured in South Africa. In: Derek Attridge & Rosemary Jolly (eds.). *Writing South Africa: Literature, apartheid, and democracy, 1970-1995*. Cambridge: Cambridge University Press. 91-107.
- WILLEMSE, HEIN.
1997. Die veelbewoë vaart na Paternoster of 'n eie perspektief op swart Afrikaanse skryfwerk. In: Hein Willems e.a. (reds.). *Die reis na Paternoster: 'n verslag van die tweede swart Afrikaanse skrywerssimposium gehou op Paternoster vanaf 29 September tot 1 Oktober 1995*. Bellville: Universiteit van Wes-Kaapland.
- WILLIS, SUSAN.
1985. Black women writers: taking a critical perspective. In: Gayle Green & Coppélia Kahn. *Making a difference: Feminist literary criticism*. London & New York: Routledge. 211-137.
- YOUNG, ROBERT.
1995. *Colonial desire: Hybridity in theory, culture and race*. London: Routledge.